

ЖЭП шектеулердің императивіне негізделгеніне қарамастан, оны түсіндірудің әртүрлі тәсілдеріне рұқсат беретіндей кеңінен қалыптасқан. Мысалы, нақты нені шектеу керек: жердің халқының санын (өсу ырғағын) немесе оның қажеттіліктерін, яғни «шектелген (қарапайым) қажеттіліктер», «табиғатқа қамқорлы қатынас» мәдениетін ұсыну керек. Бұл екі жағдайда да мүлдем бір-біріне ұқсамайтын түсіндірмелер – мультизиандықтан маркстікке дейін болуы мүмкін. Бұл мәселе адамзаттың әлемдік экожүйеге қосылғандығымен берілетін шектеулерге де қатысты туындайды. Бір жағынан, бұл шектеулер табиғи-климаттық жағдайларға қойылуы мүмкін, айталық, табиғи ресурстардың болуымен және рұқсат етілуімен, нақты бір мемлекеттің территориясының көлемі мен аймақтануымен (локалдану) байланысты. Мысалы, қандай да бір тең жағдайларда Ресейде АҚШ пен Батыс Еуропамен салыстырғанда энергия бірлігін өндіру құны анағұрлым қатаң климаттық жағдайлар мен тасымал жасауға қиын болғандықтан жоғары болады. Басқа жағынан, әлеуметтік биотехноортамен (біріккен тораптық өмір сүру ортасы) сәйкес нақты қауымдастықтың қызметіне қойылатын шектеулер болуы мүмкін. Бұл шектеулерді үлгілеуге тырысу – нақты тікелей және кері байланыстарды – Д. Медеоуз пен оның басқа да ұжымдастарының «өсу шегі» концепциясында жасалынған. Яницкийдің ойынша, бұл концепцияның динамикасында «адамзат – биосфера» жүйесін дамыту қарастыру артықшылығы бар. Бір жүйемен (биофизикалық) басқасына, әлеуметтікке қойылатын шектеулер емес, олардың байланысқан дамуы. Ол – мүлдем басқа бағыт, В.И. Вернадский биосфера-

сының концепциясы, кейіннен Э.С. Кульпиннің әлеуметтік-жаратылыстану тарихы концепциясы секілді әдістемелік салада жүретін жаратылыстану – тарихи бағыт [5].

Қорыта айтқанда, әлеуметтік экологияның негізгі мазмұны да қоғам мен биосфераның өзара әрекеті теориясын қалыптастыруға итермелейді. Табиғат пен қоғамның өзара әрекетінің жалпы теориясын қалыптастырудағы негіз болу керек мәселелерді жүйеге келтіріп, шешімін толыққанды көрсетуді уақыт көрсетіп отыр.

1 Грицианов А.А., В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькин. Социальная экология. //Социология. – Минск: Книжный дом, 2003. – 964 с.

2 Сейнов В.Ф. Социальная экология и мировоззрение человека. – Л., 1985. – 16 с.

3 Абсагтаров Р.Б., Мен Д.В., Соловьева И.А. Социология экологии. // ҚазҰПУ хабаршысы. Әлеуметтану және саяси ғылымдар сериясы. – Алматы, 2006. – № 3. – Б. 84-103.

4 Марков Ю.Г. Социальная экология. – Новосибирск: Наука, 1986. – 172 с.

5 Яницкий О.Н. Экологическая парадигма как элемент культуры. // Социологические исследования. – 2006. – № 7. – 83-92 с.

6 Павленок П.Д., Савинов Л.И., Журавлев Г.Т. Социология: Учебное пособие. – М.: Просвещение, 2010. – 736 с.

В статье рассматриваются основные направления формирования социальной экологии. В исследовании этой проблемы между естествознанием и социологии зарождается необходимость установления тесного взаимодействия.

The basic direction of formation of social ecology and necessity of establishing strong cooperation between sociology and natural sciences in co-research is considered.

Т.А. Морозова, Д.Н. Нұран

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК ЖҰМЫС МАМАНДЫҒЫНЫҢ КӘСІБИЛІК МӘСЕЛЕСІ

Әлеуметтік жұмыс институты азаматтық қоғамның басты әлеуметтік институттарының бірі болып табылады. Азаматтық қоғамды дамыту сияқты халық әлеуметтік жұмыс институтын да дамытуға мүдделі. Әлеуметтік жұмыс институтын дамыту қоғам тарихының ажырамас бөлігі болып келеді. Дамыған, жетілдірілген әлеуметтік жұмыс институты – дамыған мемлекеттің бірден-бір көрсеткіші.

«Әлеуметтік жұмыс» ұғымы ХІХ ғасырдың аяғы мен ХХ ғасырдың басында жаңа кәсіби іс-әрекет ретінде айналымға енді. Осы уақыттан бастап адамдарға көмек көрсететін қайырымдылық ұйымдар саясаты көмекке мұқтаж адамдарды «көмек көрсетуге тұратындар» және «көмек

көрсетуге тұрмайтындар», яғни өздері кінәлілер деп субъективтік бөлуден азат болды. Кедейліктің негізгі себебі ретінде қоғамдағы объективтік әлеуметтік-экономикалық жағдай қарастырыла бастады. Соның негізінен көмек көрсетудің жаңа үлгілері дамуға бастау алды.

Қазақстандағы әлеуметтік жұмыс перспективті салалардың бірі ретінде қазіргі таңда даму үстінде. Ауыр экономикалық жағдай тұрғынхалықтың осал қабатының әр түрлі білікті көмекке мұқтаж болуына себеп болып отыр. Функционалистік әлеуметтану көзқарасы бойынша бұл жағдай жаңа мамандықтың пайда болуының бір ғана себебі емес, сонымен қатар кәсіби әлеуметтік жұмыстың дамуын ынталандырушы факторлар-

дың бірі болып табылады. Қоғам әлеуметтік жұмыстың жылдам институционализацияланғанына және оның қоғамдағы жоғарғы мәртебелі, жағымды имиджді толыққанды мамандық болып қалыптасқанына тікелей мүдделі болуына байланысты тек жоғары сапалы мамандандырылған мамандық қана мәселелердің салдарларымен қатар себептерімен де табысты күресе алады.

Егер әлеуметтік жұмыстың қазіргі таңдағы шынайы жағдайын қарастыратын болсақ, онда әлеуметтік жұмыс адамдарға кәсіби көмек көрсететін мамандық ретінде қалыптасқан жоқ, және оның кәсібилену процесі әлі аяқталмады. Кәсібилік ұғымы кең мағынада қоғамдық институттардың құрылуы мен дамуы, сонымен қатар қоғамның кәсіби құрылымының қалыптасуымен байланысты ережелер мен нормалар ретінде түсіндіріледі. Ал тар мағынада кәсібилену процесі ерекше мүддесі мен құндылықтары, сонымен қатар кәсіби ұстанымдары мен ролі бар кәсіби топтарды қалыптастыру дегенді білдіреді. Әлеуметтанушылардың көзқарастары бойынша іс-әрекет тек кәсібиленуден өткеннен кейін ғана мамандық ретінде атала алады.

Мамандықты түсіндірудің интерпретативтік амалына сәйкес әрбір кәсіп стратификациялық жүйенің белгілі бір жағдайын иеленуге ұмтылады. Бұл кәсібиліктің салдары түпкі нәтижесінде мамандық иесінің өзінің жоғарғы мәртебесі мен әлеуметтік мобильділігінің жоғарылауына ұмтылуына алып келетін арнайы қызмет көрсету нарығын құру мен бақылау процесін көрсетеді.

Кәсіби бақылау деп те аталатын бұл амал қоғамды әр түрлі топтардың өз мүдделерін ұстану үшін күрес ретінде қарастыратын қақтығыстар мен іс-әрекеттер теориясынан шығады. Кез келген мамандық әлемге кәсіби көзқарасын шектей және кәсіби білімді меншігі ретінде жеке дара иелене отырып, өз құзырлығы саласына қатысты сұрақтар шеңберін сызып көрсетуге тырысады. Сонымен қатар барлық маман иелері өздерінің тобына кірмейтіндердің қолы жетпейтін белгілі бір іс-әрекеттерді орындау құқығына ие болады және қоғам өмірін өзінше бейнелеуге тырысады.

Мамандықтың «идеалды үлгісін» сипаттайтын дандардың қатарындағы А. Гроссман неге дұрыс кеңес екендігін білмей, клиент орындауға тиісті «сенімді кеңес» ұсынады [1]. Кәсіби маман иесі өзгелерге түсініксіз белгілі бір білімді ресми тасымалдаушы ретінде түсіндіріледі. Тіпті егер де арнайы маман иесі емес адам дәрігердің немесе заңгердің кәсіби қызметін атқаруға тырысатын болса, оның бұл қызметті орындаудағы ресми құқығының жоқ болуына байланысты оның іс-әрекеті тәжірибесіне қарамастан күмән тудырады.

Кәсібилік түсінігі адам мен қоғамның әлеуметтік қызметкерді өзіндік жеке маман, нақты

шектелген кәсіби топ ретінде қабылдайтындай белгілі қызметтік белгілер жиынтығының болуын қажет етеді. Әлеуметтік қызметкердің іс-әрекетін сипаттаудағы толық айқындылықтың болмауы қазіргі қазақстандық қоғамдағы әлеуметтік жұмыс институтының әлсіз белгіленгендігін көрсетеді. Осыған байланысты әлеуметтік қызметкерлер біздің елде салыстырмалы түрде жақында пайда болған жаңа мамандықтармен де бәсекеге түсе алмайды. Бұл жағдай әлеуметтік қызмет көрсетудің қажетті рекрутингінің жоқ болуымен қатар, өзінің кәсіби мәртебесін адекватты бағалауды жоғалтқан тек маман иелеріне ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік қызметкерлер саласында біліксіз кадрлардың болуына байланысты сапасыз қызмет көрсету негізінде жалпы қоғамға да зиянын тигізіп жатыр. Дилетанттар мен өз ісінің маманы еместер өздерінің теориялық дайындықтарының әлсіздігінен толыққанды қажетті көмекті (бұл жерде көмек сөзі кең мағынада қолданылады) көрсете алмауымен қатар қоғамда әлеуметтік қызметкерді қабылдауға да залалын тигізеді.

Кәсібилік ұзақ процесті қамтиды және әлеуметтік жұмыс бойынша әлеуметтік қызметкерлер мен мамандарды дайындайтын әлеуметтік қызмет көрсету мен білім беру мекемелері қазіргі қоғамдағы ең бастысы болып табылатын ерекше институттардың көмегімен жүзеге асырылады. Арнайы білім беру индивидке кәсібіне қажетті белгілі білімдер мен дағдылар жиынтығын береді, жасырын қағидалар мен кәсіби тәжірибемен таныстырады, диплом түрінде кәсіби мәртебесін ресми дәлелдейді, мамандығын заңдастырады. Қазіргі таңда мамандар қалай дайындылады және олар өздерінің іс-әрекеттерін қалай жалғастырады, соған байланысты жаңа мамандықтың бейнесі мен Қазақстанның болашағы қалыптасады.

Кәсіби жұмысшының қалыптасуы негізгі білімдерге сияқты, әлеуметтік жұмыстың қазіргі принциптері мен әдістеріне қайшы келмейтін тәжірибеге де сүйенуі тиіс. Оқытудың толық курсы менгере отырып, жоғары оқу орнының бітірушісі өзінің жұмысын сапалы орындау үшін алған дағдыларын пайдалана және дамыта алуы тиіс. Осыған байланысты оның жеке кәсібилігімен қатар жалпы әлеуметтік жұмыстың кәсібилігі де қалыптасады.

Сонымен қатар кәсібиліктің, әсіресе, арнайы кәсіби топтарды қалыптастыру сияқты қоғамдық институттарды құру мен дамыту, жалпы кәсіби құрылымды ұйымдастыруды да қамтитын көп өлшемді ұғым болып табылатындығын айта кету керек. Бұл қатаң қалыптаспаған процесс, дегенмен ол нақты кәсіби стандарттарды, яғни жұмыстың әр түрлі бағыттары үшін анықталған болуы тиіс іс-әрекеттер критерийлерін өндеуді талап етеді. Сонымен қатар кәсіпқой маман іс-әрекеттің

жаңа түрінің қалыптасуы жағдайында мамандықтың дамуына өзіндік жеке үлесін қоса отырып, бұл іс-әрекеттің пәндік тасымалдаушысы болып табылады. Нәтижесінде кәсібилік жаңа іс-әрекеттің институционализация процесінің жылдамдығына тәуелді сәйкестік пен реттеу есебінен ішкі және сыртқы процестердің кешенін білдіретін болады.

Әлеуметтік жұмыстағы кәсібилік – бұл адамдардың өмірлік мәселелерін шешуде кәсіби ықпалдастықты қамтамасыз ететін маманның жоғары білім, дағды мен ептіліктің жоғарғы деңгейін үнемі ұстану керектігін ескере отырып, жоғары білім беруде әлеуметтік жұмыс саласына ереше назар аударылуы тиіс. Әлеуметтік жұмыстың кәсібилік процесі тәжірибеде қазіргі әдістер мен технологияларды толық жүзеге асыра алатын кадрларды сапалы дайындауды талап еткендіктен, кәсіби мамандарды қалыптастыратын жоғары оқу орындары мен әлеуметтік қызмет мекемелер кешенін білдірулері тиіс. Сонымен бірге әлеуметтік жұмысқа оқыту бұл мамандықтың ерекшелігін ескере отырып, жүзеге асырылуы тиіс және студенттердің теориясы мен тәжірибесінің өзара байланысына жаңа амалдар қажет: әсіресе, қазақстандық жоғары оқу орындары жағдайында апробациядан табысты өткен шетелдік инновациялық әдістерді білім беру процесіне ендіруді айтуға болады. Білім беру саласын реформалаудағы барлық элементтер бір-бірімен байланысты және модернизация мен трансформацияны білдіретіндіктен жалпы қоғамға секілді әлеуметтік жұмысқа да ықпалын тигізетіні сөзсіз.

Білім беру компонентінен бөлек қоғамда әлеуметтік жұмыс туралы дұрыс түсініктің қалыптасуына ерекше назар аудару керек. Дұрыс терминологияны, әлеуметтік жұмыс рөлінің нақты ұғымы мен әлеуметтік қызмет миссиясын өңдеу және енгізу арқылы бұл мамандықтың шектес салалардан орынды ерекшеленетіндей жаңа көзқарастарға бастама жасаулары тиіс.

Әлеуметтік жұмыскер мамандығы аз бағаланатын, беделсіз мамандық ретінде емес, керісінше қоғам игілігіне бағытталған сұранысқа ие инновациялық бағыттағы іс-әрекет ретінде қабылдануы тиіс. Егер әлеуметтік жұмыс мамандығы біліксіз еңбек (ресми жариялануы міндетті емес) ретінде түсіндірілетін болса, онда бұл кәсіпқой маманның мәртебесіне және оның дұрыс білім алуы мен мүмкіндіктеріне кері әсер етеді. Негізінен қазіргі таңда тұрғын-халықтың әлеуметтік жұмысты мамандық ретіндегі дәлмедәл түсініктері жоқ және оны бұрынғы қалыптасқан стереотипке сәйкес қабылдайды.

Бұл жағдай жоғары мектептегі «әлеуметтік жұмыс» мамандығына кері әсерін тигізбей қоймайды. Сонымен қатар болашақ мамандығы туралы жеткілікті ақпараты жоқ студент осы

мамандықты ары қарай жалғастыра отырып, деромантизация деп аталатын мамандық кейпіне ұшыратуы мүмкін. Өкінішке орай, төменгі курста оқитын студенттер болашақ мамандықтары туралы ешқандай да түсініктері болмай, «кездейсоқ» контингент болып табылатын жайттар да орын алып жатады. Соңғы бітіретін жылдары студенттер өз мамандықтары туралы жақсы түсіне бастап, өз мамандықтары бойынша жұмысқа тұру сенімсіздіктері арта түсіп жатады. Мұндай жағдайларда студенттердің болашақ мамандығы бойынша кәсіби бағыттылығы төмендей бастайды. Студенттер өз мамандығы бойынша өзін-өзі кәсіби тәрбиелеуге, осыған қажетті білім мен дағдыларды алуға құлшынысы төмен болады. Әлеуметтік жұмысты кәсібилендіруде жоғары оқу орындарының бітірушілерінен үлкен үміт күтіп отырғанда, мұның бәрі мамандарды дайындау тиімділігін төмендету мен білім беру сапасының нашарлауына алып келеді [2].

Әлеуметтік жұмыс кәсібилігінде әлеуметтік жұмыс саласын тиімді дамыту мен кәсібилікті жетілдіруге бағытталған әр түрлі мемлекеттік құрылымдар мен қоғамдық ұйымдардың біріккен өзара тиімді іс-әрекеті ретінде қарастыруға болатын әлеуметтік серіктестіктердің алар орны ерекше. Әлеуметтік серіктестікке қатысушылар ретінде әлеуметтік жұмыс бойынша бакалаврларды, мамандар мен магистрлерді дайындайтын жоғары оқу орындары, сонымен қатар әлеуметтік жұмыс институтын дамытуға мүдделі әлеуметтік қызметтер мен тұрғын-халық қатысады. Әлеуметтік серіктестіктің негізгі мақсаты болып кәсіби білім берудің алдыңғы қатарлы міндеттерін шешуде барлық әлеуметтік серіктестердің біріккен іс-әрекеттері табылады. Ең алдымен жоғары білікті, еңбек нарығының бәсекесіне лайықты және мобильді мамандарды дайындау, жұмыстың жаңа әдістері мен принциптерін енгізу, еңбек сапасын түбегейлі жоғарылату сияқты кәсібиліктің негізгі міндеттерін шешу қазіргі кезеңде дәл осы әлеуметтік серіктестердің өзара әрекеттесулеріне тәуелді болып отыр.

Әрбір қызметкер өзін мамандар тобына жататындығын сезінуі және ұжымдық бірігуді нығайту үшін кәсібилікті ұйым ішінде қалыптастыру тиіс. Кәсібилік институттардың іс-әрекеттерінен әлеуметтік жұмыс қызметін құру және жүзеге асыру, құзырлық білімнің ықпалы саласын анықтау, қоғамдық мәселелерге кәсіби көзқарасты қалыптастыру және қоғамдағы кәсіпқой мамандардың мәртебесін жоғарылату тәуелді болып табылады. Сонымен қатар әлеуметтік жұмыс кәсібилігі сауатты басқару саясаты мен біртіндеп кадрлық реформалау есебінен де жүзеге асырыла алады. Әлеуметтік қызмет саласындағы үздіксіз кадрлық өсуді қамтамасыз ету және осы салаға жас мамандарды тарту үшін жағдай жасау керек. Осы шаралар кешенін жүзеге асыра

отырып, өзінің мақсаты мен міндеттеріне сай келетін және әлеуметтік мәселелерді шешуде елеулі ықпал ететін әлеуметтік жұмысты мамандық ретінде қалыптастыру тиіс.

1. Grossman, A. Is professionalisation always to be desired? // <http://www.rsa.org.uk/acrob/at/grossman.pdf>

2. Ярская-Смирнова Е.Р. Теория и практика социальной работы: исследование «скрытого знания». // Антропология профессий : сб. науч. ст. – Саратов, 2005. – 250 с.

Данная статья посвящена проблематике профессионализации социальной работы в современном казахстанском обществе. Дается обстоятельный анализ компонентов, лежащих в основе формирования компетентности специалистов по социальной работе.

This article is devoted to the problems of professionalization of social work in modern Kazakhstani society. The detailed analysis of components, lying in the basis of forming of competence of social work specialists is given.

М.К. Шнарбекова

ДЕНСАУЛЫҚ ХАЛЫҚТЫҢ ӨМІР САПАСЫНЫҢ ИНДИКАТОРЫ РЕТІНДЕ

Қазақстан Республикасындағы позитивті әлеуметтік өзгерістер заманауи әлемнің тенденцияларымен қатар келе жатыр, сонымен бірге, ұлттық және аймақтық ерекшеліктер сақталынған. Осы үрдістің маңызды факторлары мен негіздері Қазақстан Республикасы Елбасының кітабында айқындалған [1].

Қоғамдық құрылымда жүзеге асырылып жатқан өзгерістердің негізгі мақсаты – маңызды элементтерінің бірі қоғамдық денсаулық болатын халықтың өмір сапасын жоғарылату.

Қоғамдық денсаулық – адамдар әл-ауқатының физикалық, әлеуметтік-экономикалық, психологиялық және т.б. түрлерін қамтитын өзара байланысты элементтер мен құрылымдар негізінде қалыптасатын күрделі ашық жүйе. Қоғамдық денсаулық категориясын денсаулықтың негізгі ресурстары адамдардың табысы, тұрғын үй мәселесі, тамақтануы мен өмір салты екенін ескере отырып, жүйелі бағытта қарастыру керек. Сондықтан денсаулықты жақсарту осы компоненттердің, сонымен қатар, денсаулықты жақсартатын экономикалық, физикалық, әлеуметтік және мәдени ортаның шарттарының тұрақтылығын талап етеді.

«Медицина әлеуметтануы» терминінің бірінші рет айқындалуын (1895 ж.) Ч.Мак-Интайр есімімен байланыстырады, дегенмен, денсаулық сақтаудың қоғамдағы орны туралы әлеуметтанулық талдау алғаш рет атақты саясаткер экономист У. Петтидің «Саяси арифметика» атты еңбегінде ұсынылған (1690 ж.).

Денсаулық пен сырқат туралы әлеуметтанулық концепциялардың ішінде ерекше маңыздылыққа жарты ғасыр бойы дамытылып келе жатқан рөлдік теория алады [2]. Медицина мен қоғамның, оның әлеуметтік институттарымен өзара байланысын, денсаулық сақтау жүйесінің дамуын әлеуметтік феномен ретінде интенсивті зерттеу тек XX ғасырда дәрігер мен пациенттің

арасындағы байланыстың әлеуметтік аспектілерін зерттеген Толкотта Парсонстың еңбектерінен кейін басталады. Оның рөлдік теориясында (1951-1958 жж.) еңбекке қабілетсіздік пен девиацияның парадигмалары «дәрігер мен пациент» жүйесінде қарастырылады. Т. Парсонс тек әлеуметтанулық немесе психологиялық бағыттарда емес, жүйелік бағытта, сонымен қатар, экономикалық бағытта өндіруші мен тұтынушы арасындағы айырбас ретінде зерттеді [3].

Атақты американдық психолог, қазіргі ме-неджменттің негізін салушыларының бірі Абрахам Маслоу денсаулық мәселесін қарастыру кезінде, барлық дене және психоәлеуметтік мүмкіншіліктерді жүзеге асыру – өзіндік актуализациялану деп жазған, бірақ физикалық құрылым психикалық құрылым секілді «норма» және «денсаулық» түсініктеріне сәйкес келе бермейді [4].

Осылайша, әлеуметтанулық бағыт бойынша «денсаулық» түсінігін қарастыру кезінде, оның екі түрлі сипаттамасын айқындаймыз. Біріншіден, қоршаған орта мен адам арасындағы үйлесімділік міндеттемесі. Осы үйлесімділікті түсінудің субъективті және объективті сипаттамасы бар. Біріншісі адамның және қоршаған ортаның субъективті бағалауымен байланысты. Әр түрлі авторлардың нәтижелері сәйкес келмеуі мүмкін: субъект өзін үйлесімді, дені сау тұлға ретінде қабылдауы мүмкін, ал қоршаған адамдар науқас және қалыпты емес, және керісінше.

Денсаулықты түсінудің екіншісі қазіргі білімнің деңгейімен шеттелген «денсаулықтың» салыстырмалы күйімен байланысты. Себебі қалыпты генетикалық кодтың барлық элементтерін толық білгенде ғана салыстыру үшін үлгі пайда болады. Ол уақытқа дейін, соматикалық денсаулықтағы, мінез-құлықтағы ауытқулар (айқын көрінетіндерінен басқа) индивидуалдық ретінде қарастырылуы мүмкін.

Осыған байланысты Гоффманның стигмати-